

O'QUVCHILARDA KOMPETENSIYALARNI RIVOJLANTIRISHDA TA'LIM TEXNOLOGIYALARNING AHAMIYATI

*Ibroximov Maqsadjon Axmedovich- NamDPI
“Aniq fanlar” kafedrasida o'qituvchisi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada o'quvchilarda tayanch va lingvistik kompetensiyalarni rivojlantirishda ta'lim texnologiyalarning o'rni, qo'llanilish ahamiyati, tanishuv texnologiyasi natijasida o'quvchilarning qobiliyatlarini ro'yobga chiqarish, muloqot yuritishdagi to'siqlarni bartaraf etishga yordam berishi, hamda matnni tahlil qila olish va muomala qilish ko'nikmalarini takomillashtirish to'g'risida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: tayanch va lingvistik kompetensiya, tanishuv texnologiyasi, matn tahlili, muomala qilish ko'nikmalari, o'quvchi qobiliyati, do'stona munosabat va erkin fikrlash.

Jahonning bir qancha ilg'or mamlakatlarida hamda O'zbekiston Respublikasi ilmiy markazlari va oliy ta'lim muassasalarida tayanch va lingvistik kompetensiyaning inson muloqot amaliyoti va faoliyatidagi ahamiyati, tilni o'rganishda testlardan foydalanishga kommunikativ yondashuvlar va uni innovatsion pedagogik texnologiyalar yordamida shakllantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Dunyo miqyosida ta'lim sifatini oshirish, modulli ta'limni tashkil qilish, zamonaviy pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalardan foydalangan holda o'qitishning ilg'or uslublarini joriy qilish orqali ta'limni axborotlashtirish sharoitida o'quvchilarda kompetensiyalarni rivojlantirish metodikasining tizimi ishlab chiqilgan. Birlashgan Millatlar Tashkilotining ta'lim, fan va madaniyat masalalari bo'yicha “Ma'rifiy, ilmiy va madaniy mazmundagi materiallarni olib kirish” to'g'risidagi bitimida dunyo miqyosida o'quvchilarni o'qitish sifatiga nisbatan teng sharoitlar yaratish, ta'lim jarayoniga innovatsion pedagogic texnologiyalarni joriy etish dolzarb vazifa qilib qo'yilmoqda .

Respublikamiz ta'lim muassasalarida o'quvchi-yoshlarning erkin, mustaqil fikrlashi, atrofdagi voqelikka ongli munosabatda bo'lishi, dahldorlik va ijtimoiy faollikni yanada rivojlantirish borasida ta'limning sifat samaradorligini oshirishga ahamiyat berilmoqda. Bu esa shaxsning intellektual qirralarini shakllantirishda, uning ijtimoiy, siyosiy, madaniy, ma'rifiy hayotida faol va muvaffaqiyatli ishtirokini ta'minlashga zamin yaratadi.

Ferdinand de Sossyur tilshunoslik fanining asosiy vazifasi til lingvistikasini o'rganishdir deb ta'kidlaydi. U lingvistikani ichki va tashqi lingvistikaga ajratib, ularni bir-biriga qarama-qarshi qo'ydi, tilshunoslik fanining asosiy vazifasi ichki lingvistikani o'rganishi kerak deb hisobladi. Bu fan qadimdan yozuvni yaratish, o'qitish, boshqa tillarni tushunish kabi amaliy ehtiyojlarni qondirish uchun xizmat qilgan. Hozirda esa uning amaliy ahamiyati yanada ortib, ona tilini o'qitish, chet tillarni o'rgatish, tarjima qilish, o'qitishni dasturlash kabi masalalar ham bu fanning vazifalariga aylandi.

O'quvchi topshiriqlarni ishlash sirlarini o'rganib borgan sari, unda ijodiy fikr yuritish qobiliyati shakllanadi. Shuning uchun ona tili darslarida 6-sinflarda tayanch va lingvistik kompetensiyalarni rivojlantirish o'quvchilarning chuqur bilim olishlariga imkoniyat yaratibgina qolmay, nazariy bilimlarni amaliyotda qo'llashga imkon beradi.

O'quvchilar egallagan bilim, ko'nikma va malakalarini bevosita kundalik hayotida qo'llashga o'rgatadigan kompetensiyaviy yondoshuvga asoslangan davlat ta'lim standarti ta'lim jarayoniga qo'llanilmoqda. Kompetensiyaviy ta'lim o'quvchilarning ma'lum bilimlar yig'indisini egallashnigina emas, balki shaxsni rivojlantirish, anglash va yaratish qobiliyatlarini o'stirishni mo'ljallaydi. Til ta'limini o'zlashtirish jarayonida o'quvchilarda shu fanning o'ziga xosligi mazmunidan kelib chiqqan holda tayanch va har bir fanga doir kompetensiyalarni egallashi belgilangan. Bu tayanch kompetensiyalar quyidagilardan iborat:

Kommunikativ kompetensiya - o'quvchining ijtimoiy vaziyatlarda ona tilida hamda birorta xorijiy tilda muloqotga kirisha olishi, muomala madaniyatiga amal qilishi, moslashuvchan va hamkorlikda jamoada samarali ishlay olish layoqatiga ega bo'lishini nazarda tutadi.

Axborotlar bilan ishlash kompetensiyasi - darslik, o'quv qo'llanma va mediamanbalar (radio, televizor, internet va boshqalar)dan zarur ma'lumotlarni izlab topa olish, saralash, qayta ishlash, saqlash, ulardan samarali foydalana olish, media madaniyatga ega bo'lish;

O'zini o'zi rivojlantirish kompetensiyasi - doimiy ravishda o'zini o'zi mustaqil va ijodiy rivojlantirish, hayot davomida mustaqil o'qib-o'rganish, hayotiy tajribasini mustaqil ravishda muntazam oshirib borish, mustaqil qaror qabul qila olish;

Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiya - sinfda, maktabda, oilada, mahallada va jamiyatda o'tkaziladigan tadbirlarda faol ishtirok etish, o'zining burchini bilish, unga rioya qilish;

Milliy va umummadaniy kompetensiya - vatanga sadoqatli, insonlarga mehr-oqibatli hamda umuminsoniy va milliy qadriyatlarga e'tiqodli bo'lish, badiiy va san'at asarlarini tushunish, sog'lom turmush tarziga amal qilish;

Kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan ta'limning asosiy maqsadi - kirishuvchan, yuzaga kelgan muammoning uch-to'rt xil yechimini topa oladigan ijodkor o'quvchini tarbiyalashdir.

Bugungi kunda pedagogik texnologiyalar tadbiriy asosini shaxsiy faoliyatli yondashuv, tanqidiy-ijodiy fikrlash, muammolarni xal etish, qaror qabul qilish va jamoada hamkorlikni qaror toptirishga oid pedagogik texnologiyalarni ishlab chiqarish ehtiyojini yuzaga keltirmoqda.

O'quv jarayonida ta'lim texnologiyalarining qo'llanilishi o'quvchilarni mustaqil, erkin fikrlashga, izlanishga, har bir masalaga ijodiy yondashish, mas'uliyatni his etish, tahlil qilish, qo'shimcha vositalardan unumli foydalanishga, eng asosiysi o'qishga, fanga, o'zi tanlagan kasbiga nisbatan qiziqishini kuchaytiradi, ta'limda samarali natijalarga erishiladi. Ta'lim texnologiyalari qo'llanilgan mashg'ulotlar o'quvchilar egallayotgan axborotlarni izlab topishga, mustaqil o'rganib tahlil qilishlariga, hatto xulosalarni ham o'zlari keltirib chiqarishlariga qaratiladi.

Kompetentlilik ta'limning asosiy maqsadi sifatida namoyon bo'ladi. U faoliyatning turli turlarini amalga oshirishga tayyorlikni ifodalaydi. Kompetensiya bilim, ko'nikma, malakalardan tubdan farq qilsada, ularni inkor etmaydi. Kompetensiya bilimlardan ular faoliyat turi haqida axborot berish bilan emas, balki faoliyat turida mavjudligi bilan farqlanadi. Kompetensiya ko'nikmalardan turli vaziyatlarda turli-tuman topshiriqlarni yechish imkoniyatiga egaligi bilan ajralib turadi. Malakalardan esa kompetensiya anglanganligi, avtomatlashmaganligi bilan farqlanib, u o'quvchilarga nafaqat odatiy, balki nostandart vaziyatlarda ham aniq harakatlanish imkonini beradi. Bu shundan dalolat beradiki, bilim, ko'nikma, malakalarning mavqei ta'limning asosiy va oraliq maqsadlariga ko'chib, ko'zlangan natijaga erishish uchun sharoit yaratadi.

So'nggi yillarda chop etilayotgan ilmiy manbalarda bilim, ko'nikma, malaka va kompetensiyalarni bir yo'la loyihalashtirish g'oyasi ilgari surilmoqda. Shu asosdan kelib chiqqan holda bir qator yondashuvlarni ilgari surish mumkin.

Shu nuqtai nazardan yondashganda kompetensiya ta'lim mazmunining tarkibiy qismi hisoblanadi. Ular: davlat ta'lim standartlari; bitiruvchi sinf o'quvchilarining tayyorgarlik darajasiga qo'yiladigan talablar; bilim, ko'nikma, malakalar majmuini ifodalovchi shaxsning tayyorgarligini ta'minlovchi, ularning shaxsiy tajribasiga kiruvchi, ular uchun ahamiyatli bo'lgan me'yorlardan iborat. Kompetentlilik esa kompetensiyalarni egallashni anglatib, o'quvchining bilim, ko'nikma, malakalarni o'zlashtirishga bo'lgan shaxsiy munosabati, ta'limning real darajasini o'z ichiga oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. YUNESKO xalqaro me'yoriy hujjatlari. // O'zbekcha nashrining mas'ul muharriri L.Saidova. – T.: “Adolat”, 2004. – B. 19-62.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017 yil 6 apreldagi “Umumiy o'rta ta'lim va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limining davlat ta'lim standartlarini tasdiqlash to'g'risida” gi 187-son qarori.
3. Axmedovich, I. M. (2024). XORIJIY TAJRIBALAR TAHLILI ASOSIDA TALABALAR IJTIMOY-KASBIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHDA HAMKORLIK MEKANIZMLARI. Science and innovation, 3(Special Issue 16), 86-88.
4. Ishmuhamedov R.J., M.T.Mirsolieva “O'quv jarayonida innovatsion ta'lim texnologiyalari”. – Toshkent: “Fan va texnologiya” nashriyoti, 2014.
5. Мухитдинова, Ж. Р. (2022). ПРИОРИТЕТНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА МОЛОДЕЖИ. In Социально-экономическое развитие региона: опыт, проблемы, инновации (pp. 85-89).
6. Ibroximov, M. A. (2023). PROFESSIONAL TA'LIM YO'NALISHI TALABALARINING IJTIMOY KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISHDA TA'LIM VA AMALIYOT INTEGRATSIYASI. Academic research in educational sciences, 4(TMA Conference), 175-179.

7. Abdugaffor Khurmamatov, Abdurahim Matkarimov, Alisher Auesbaev, Usnatdin Utegenov Results Of Experiments On Studying The Composition And Purification Of Technical Water Of Oil And Gas Processing Plant // Processes of Petrochemistry and Oil Refining 2023.- №4

8. А.Маткаримов Применение технологии проблемного обучения в преподавании основ безопасности жизнедеятельности. Проблемы науки 2017.- №7 (20)

9. А.Маткаримов Измерение и контроль вибраций при производственном процессе. Достижения науки и образования 2017.- №5 (18)

10. А.Маткаримов Проблема охраны труда и промышленная безопасность на опасных производственных объектах. Достижения науки и образования 2017.- №6 (19)